

Nr 20.

Ankom till riksdagens kansli den 10 maj 1917 kl. 2 e. m.

Första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 20, dels i anledning av väckt motion om åvägabringande av utredning, huru en allmän arbetaresemester må kunna genomföras i Sverige, dels ock i anledning av andra kammarens beslut i frågan.

I en inom första kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 92, har herr *Ström* m. fl. hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, på vad sätt genom statens medverkan en allmän arbetaresemester skall kunna genomföras i vårt land.

Motionen.

Beträffande motiveringen för denna hemställan får utskottet hänvisa till motionen.

Samma motion har väckts i andra kammaren, och denna kammare har på hemställan av sitt fjärde tillfälliga utskott för sin del beslutat:

Andra kammarens beslut.

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida och på vad sätt en allmän arbetaresemester skall kunna genomföras i vårt land, samt att Kungl. Maj:t för riksdagen ville framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Detta andra kammarens beslut har delgivits första kammaren, som hänvisat ärendet till förberedande behandling av sitt andra tillfälliga utskott.

Utskottet har i anledning av motionen begärt yttrande från Kungl. socialstyrelsen, vilket yttrande här nedan återgives såsom bilaga.

Utskottet.

Bihang till riksdagens protokoll 1917. 12 saml. 2 avd. 19 häft. (Nr 20.)

Vid upprepade tillfällen har riksdagen till behandling förehaft framställningar, som avsett att åt i annans tjänst anställda personer bereda den ledighet från arbetet, som må vara erforderlig för bibehållande och stärkande av deras kroppsliga och andliga hälsa. I vissa fall hava framställningarna lett till positiv lagstiftning, i andra fall äro de ännu föremål för utredning.

Den nu föreliggande frågan om åtgärder för genomförande av en allmän arbetaresemester i vårt land synes utskottet vara av stor betydelse och värd allt beaktande. Det torde icke kunna bestridas, att det ofta enformiga och understudom även jäktande arbete, som isynnerhet en del industriens arbetare hava att fullgöra, i längden måste verka tröttande och nedsättande på arbetarens arbetslust och själsspänstighet. En årligen återkommande ledighet med åtföljande vila eller någon tids ombyte av sysselsättning skulle otvivelaktigt utöva en särdeles välgörande inverkan i såväl fysiskt som psykiskt avseende.

Utskottet delar till fullo den uppfattning som i detta hänseende uttalats i socialstyrelsens förenämnda yttrande.

Av de uppgifter, som meddelats, framgår, att kravet på arbetaresemester numera i princip allmänt erkännes; olika uppfattningar synas endast hava gjort sig gällande i fråga om semestertidens längd samt grunderna för beviljandet av dylik ledighet.

Det synes utskottet till en början nödvändigt att såsom en allmän förutsättning framhålla, hurusom garantier måste finnas för att beviljad semesterledighet verkligen kommer att användas på ändamålsenligt sätt.

Vidare är det tydligt, att behovet av semester med hänsyn till arbetets art är mycket olika inom olika yrkesgrenar, så att en längre eller kortare tids arbetsledighet kan vara beroende på själva arbetets beskaffenhet.

Emellertid torde det vara berättigat att kräva en viss minimitid för anställning vid i regel samma företag, innan semester beviljas. Ävenså synes det utskottet riktigt, att — såsom i allmänhet även tyckes ske — förlänga den medgivna semesterledigheten allt efter anställningstidens längd.

Inom vissa industrigrenar, vilkas drift är relativt oberoende av årstider och tillgång på råmateriel, kan måhända semesterledighet anordnas uteslutande ur synpunkten av vad som för arbetarna kan vara den lämpligaste tiden för dylik rekreation, men i allmänhet torde förhållandena nödvändiggöra att låta arbetsledningen anpassa semestertiden efter vad som ur arbetsdriftens synpunkt är lämpligt och möjligt. Detta torde icke minst gälla jordbruket. Denna näringsgren är ju så gott som fullständigt beroende av växlande och oberäkneliga naturförhållanden, och det synes utskottet därför nödvändigt, att, vad beträffar jordbrukets arbetare, arbetsgivaren

erhåller rätt att bestämma tidpunkten för eventuell ledighet, så att den-
samma ej må kunna vålla avbrott under brådslande arbete.

Vidare synes det utskottet vara av stor vikt, att en lagstiftning, som
reglerar semesterförhållandena för vårt lands arbetare, tager den största
möjliga hänsyn till motsvarande anordningar utomlands, så att ej en viss
industrigren genom en dylik lagstiftning kommer i en mera ogynnsam
ställning och belastas med större kostnader än konkurrerande industriföre-
tag i ett främmande land.

Socialstyrelsen, som ställer sig välvillig till det i motionen framförda
önskemålet och förordar en allsidig utredning av frågan, framhåller bl. a.
att en eventuell utredning i motionens syfte komme att stå i det närmaste
samband med vissa inom styrelsen redan pågående utredningar, nämligen
beträffande söndagsvila och nattarbete, samt att det i fråga om dessa från
såväl arbetsgivare- som arbetarehåll påyrkats, att desammas verkställande
måtte uppskjutas, till dess mera normala förhållanden inträtt på arbetsmark-
naden i vårt land. Styrelsen förordar på samma grunder även ett uppskov
med verkställandet av den nu föreslagna utredningen.

Utskottet delar denna styrelsens uppfattning, men kan, i likhet med
andra kammarens utskott, ej finna, att denna omständighet bör utgöra hin-
der för riksdagen att redan i år hos Kungl. Maj:t göra framställning i
ärendet, i synnerhet som, såsom socialstyrelsen framhåller, åtskilliga kost-
nader och arbeten i avseende å primäruppgifternas insamlande skulle kunna
besparas, om denna utredning verkställes i samband med de nyss berörda
hos styrelsen vilande utredningsarbetena.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,¹

att första kammaren måtte biträda andra kammarens
i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 10 maj 1917.

På utskottets vägnar:

OSKAR NYLANDER.

Vid ärendets slutbehandling inom utskottet hava närvarit: herrar *Nylander*,
Danström, *von Koch*, *Kjellgren*, *Ström*, *Permansson* och *Norman*.

Yttrande av Socialstyrelsen.

Till Konungen.

Genom nådig remiss den 15 februari 1917 har Eders Kungl. Maj:t anbefallt socialstyrelsen bland annat att inkomma med yttrande över en inom riksdagens första kammare väckt motion, nr 92, om åvägabringande av utredning, huru en allmän arbetarsemester må kunna genomföras i Sverige. Sedermera har styrelsen genom nådig remiss den 23 februari 1917 anbefallts bland annat att, i anledning av en inom riksdagens andra kammare i samma ämne väckt motion, nr 309, inkomma med yttrande, huruvida den i motionen begärda utredningen kan anses vara av rådande förhållanden påkallad, samt med de uttalanden i övrigt, vartill motionen kan giva anledning.

Till åtlydnad härav får socialstyrelsen anföra följande.

Det intensiva, ensidiga och stundom i viss mån hälsofarliga utnyttjandet av den mänskliga arbetskraften, som betingas av den moderna maskindriften och arbetsfördelningen, har framkallat krav på en reglering av arbetstiden, vilka krav ock i viss utsträckning blivit tillgodosedda i kollektiva överenskommelser mellan arbetsgivare och arbetare, genom arbetarskyddslagstiftningen, genom arbetsgivarnas frivilliga tillmötesgående eller genom statliga och kommunala myndigheters beslut.

I ett avseende har emellertid ännu endast jämförelsevis litet blivit åtgjort, nämligen ifråga om beredande av årlig ledighet för arbetare med bibehållen lön, s. k. *semester*. Även denna fråga måste dock anses vara av stor betydelse. Läkare, som särskilt ägnat sig åt studiet av fabrikshygieniska förhållanden, hava sålunda gång efter annan framhållit såsom det bästa medlet att förebygga den förtidiga utslitning av nervsystemet och den deformerande inverkan på olika kroppsdelar, som medföljer vissa arbeten, att bereda arbetaren någon tids ombyte av arbete eller fullkomlig ledighet från arbetet. Det har även visat sig, enligt uttalanden av arbetsgivare och yrkesinspektörer i länder, där arbetarsemester förekommit i någon avsevärdare utsträckning, att ett sådant avbrott i arbetet har en välgörande inverkan jämväl i psykiskt avseende. Tydligtvis måste ock redan utsikten att varje år få tillbringa någon tid i annan omgivning än den vanliga och därunder ägna sig åt vila eller annan sysselsättning vara ägnad att i avsevärd mån hålla arbetarens själsspänstighet uppe även under det enformigaste arbete. Och att alla åtgärder, som kunna främja arbetslusten och därmed arbetsintensiteten, också äro av den största betydelse för produktionen ligger i öppen dag.

För att arbetarsemestern skall medföra de kropps- och själsstärkande verkningar, som här blivit antydda, är emellertid en oundgänglig förutsättning, att den användes på ett ändamålsenligt sätt. I syfte att bereda möjlighet härtill hava ock flerstädes i utlandet av arbetsgivare, arbetarorganisationer eller andra intresserade upprättats semesterhem, där arbetarna kunna erhålla billig inackordering. Vidare förekommer det, att arbetarorganisationerna anordna semesterresor för sina medlemmar samt bilda feriekassor m. m. Därjämte hava gjorts försök att bereda unga industriarbetare någon tids vistelse på landet med sysselsättning inom jordbruket, och synas dessa försök hava ur rekreationssynpunkt givit ett tillfredsställande resultat.

För semesters beviljande plägar uppställas som villkor, att vederbörande arbetare varit anställd en viss tid vid samma företag. Den större stabilitet inom arbetar-

stammen, som härigenom åsyftas, har ansetts innebära en fördel även i det avseendet, att därigenom främjas bofasthet och ett ordnat familjeliv.

Om än sålunda, såsom ovan utvecklats, arbetarsemestern otvivelaktigt måste anses av stor betydelse, kan det emellertid ej förnekas, att vissa invändningar kunna göras mot dess allmänna genomförande. Dessa äro främst av ekonomisk art. Från arbetsgivarhåll betonas sålunda, att Sveriges relativt unga industri icke kan, med hänsyn till utlandets konkurrens, belastas med en sådan utgift, som skulle följa av en allmän arbetarsemester, med mindre de stora konkurrerande industriländerna även bevilja sina arbetare samma förmån. Beträffande vissa fack är vidare semesterfrågan svår att lösa med hänsyn till det inom desamma förekommande hemarbetet. Inom andra näringsgrenar åter uppvisar arbetarstammen så stora växlingar, att det på grund härav erbjuder svårigheter att på ett enhetligt sätt reglera semesterfrågan. Hit höra säsongyrkena, för vilka för övrigt bekämpandet av den ofrivilliga arbetsledigheten är en angelägnare uppgift än vinnande av ökad ledighet. Slutligen möter det inom vissa industrier i tekniskt avseende hinder — med hänsyn till upprätthållandet av kontinuerlig drift — att undan för undan permittera en större del av arbetspersonalen. I sammanhang härmed må erinras, att en del av dessa industrier just under sommaren — den särskilt under våra klimatiska förhållanden lämpligaste semestertiden — utveckla sin livligaste verksamhet.

I avseende på semesterfrågans nuvarande läge i vårt land hänvisas till de uppgifter, som härom lämnats i en inom socialstyrelsen utarbetad P. M., vilken såsom bilaga är fogad till första kammarens andra tillfälliga utskotts vid 1914 års senare riksdag avgivna utlåtande nr 9. Därutöver må tilläggas, att, vad angår statsförvaltningen, principen om semester åt arbetare med mera stadigvarande anställning inom densamma numera måste, enligt vad riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 26 augusti 1914 anfört, anses godtagen. Beträffande frågan i vad mån denna princip skall tillämpas har riksdagen uttalat sig för, att semesterförmån må beviljas under villkor, att vederbörande arbetare är fullt upptagen av arbetet i statens tjänst och har detta till sin uteslutande eller full arbetsdag krävande sysselsättning, att arbetaren haft oavbruten anställning i statens tjänst med full sysselsättning under minst fyra år, samt att tidpunkten, då arbetare må erhålla semester, i varje fall bestämmas av arbetsledningen, därvid hänsyn bör tagas till att ledigheterna förläggas till tid, då de vålla minst avbräck i arbetets gång, och att arbetet sålunda ordnas på det sätt, att semesterkostnaderna bliva för det allmänna minst betungande.

I vad mån semesterrätt för närvarande tillkommer inom statsförvaltningen anställda arbetare och med dem jämställda, vilka icke äro att hänföra till ordinarie befattningshavare, framgår av de i anledning av riksdagens ovanberörda skrivelse från vederbörande ämbetsverk infordrade utlåtanden.

Därav inhämtas bland annat, att, vad angår statens trafikerade järnvägar, extra ordinarie tjänstemän av lägre grad åtnjuta rätt till tjänstledighet med bibehållen avlöning de två första åren efter antagandet under 5 dagar, året därpå under 10 dagar och därefter under 15 dagar. Verkstads- och förrådsarbetare, som efter fyllda 21 år innehaft stadigvarande anställning i fulla tre år, äga rätt till semester under 5 dagar och efter ytterligare tre års anställning under 10 dagar. Arbetare i Kiruna eller å ort vid linjen Kiruna—Riksgränsen erhåller, då han fyller ovan angivna betingelser, avdragsfri tjänstledighet under 10, resp. 15 dagar för kalenderår. Dessa bestämmelser hava varit gällande från den 1 juli 1914. Även banarbetare äro numera från den 1 januari 1917 berättigade till semester, i det sådana arbetare, som innehaft anställning

vid statens järnvägar under 36 månader i följd, erhålla tjänstledighet med bibehållen avlöning under 4 dagar för varje kalenderår och efter ytterligare anställning under 36 månader i följd dylik tjänstledighet under 6 dagar. Den till tjänstemannagrupperna hörande extra personalen vid statens järnvägsbyggnader åtnjuter semester efter enahanda grunder, som, enligt vad ovan sagts, äro fastställda för extra ordinarie personal vid statens trafikerade järnvägar.

Vad angår de under vattenfallsstyrelsen lydande verk och arbetsföretag, hava de å extra stat anställda montörerna, maskinisterna och vakterna vid kraftverken rätt till semester under högst 15 dagar. Extra månadsavlönade arbetare, som vid ovan nämnda verk och arbetsföretag äro anställda för drift och underhåll, äro till större delen berättigade att å tid, som vederbörande arbetsbefäl bestämmer, årligen åtnjuta 8 dagars semester.

De vid mynt- och justeringsverket anställda extra ordinarie tjänstemän ävensom verkmästare, arbetare och biträden äga rättighet att åtnjuta 14 dagars semester.

Vidare har lotsstyrelsen lämnat medgivande åt lotskapten att i vissa fall bevilja ledighet med bibehållen avlöning åt extra fyrbiträden å fyrskepp under tid, som motsvarar den för ordinarie fyrbiträde bestämda semester, d. v. s. 15 dagar å två och en halv månader.

Slutligen äro daglönare vid flottans varv enligt nådiga breven den 20 mars och 10 juli 1914 berättigade att erhålla 6 dagars semester efter 4 års anställning.

Vad angår de i kollektivavtalen förekommande bestämmelser om semester, har utvecklingen under det senaste decenniet gått i sådan riktning, att ifrågavarande förmån tillerkänts allt flera arbetare. Medan år 1908 avtalsmässigt reglerad semester tillkom 14,500 arbetare, beräknades detta antal år 1914 till ungefär 30,000, och det torde nu vara uppe vid cirka 38,000. Häri ingår de enskilda järnvägarnas personal med 20,000, varav den ordinarie linjepersonalen åtnjuter 15 dagars semester utan löneavdrag jämte rätt till ledighet ytterligare 15 dagar mot 50 procents avdrag, medan extra personal, som fyllt 21 år, har 6 å 14 dagars ledighet utan löneavdrag samt eventuellt rätt till ytterligare 6 dagars ledighet med 50 procents avdrag. Verkstads- och banarbetare åtnjuta efter tre, resp. sex års anställning, räknad från fyllda 21 år, 5 resp. 10 dagars semester. Vidare märkas 6,800 typografer, av vilka de, som fyllt 20 år, hava 2 veckors semester och de övriga en vecka. Därtill komma 1,800 bageriarbetare med i regel en veckas semester efter ett års anställning, 1,400 ångfartygs² maskinister med 14 dagars semester, 1,300 vid enskilda spårvägar anställda, vilka åtnjuta en veckas eller, efter längre tids anställning, 10 å 15 dagars semester, samt 700 barberare och 600 bryggeriarbetare med i regel en veckas semester. Slutligen hava 1,100 vid kommunala företag anställda arbetare sin semesterrätt garanterad i kollektivavtal.

Utan att någon sådan rätt blivit arbetarna genom avtal tillerkänd förekommer det dessutom i åtskilliga fall, att dels kommuner och dels enskilda arbetsgivare bevilja sina arbetare semester. Vidare må erinras, att de affärsanställda i stor utsträckning åtnjuta regelbunden sommarledighet.

Vad beträffar förhållandena i utlandet, synes semesterrörelsen hava slagit rot och vara stadd i utveckling i flera stater.

I *England* har sålunda semesterledighet inom ett flertal kategorier av arbetare och anställda förefunnits sedan lång tid tillbaka.

För ungefär tjugo år sedan började semester för arbetare och privatanställda även införas i *Tyskland*, varest denna anordning, enligt den av motionärerna åberopade utredningen, sedermera vunnit insteg inom näringslivets olika områden.

Av de i *Österrike* under åren 1907—1910 ingångna kollektivavtalen innehöll 155, eller 6.1 procent av samtliga under denna tid träffade sådana avtal, bestämmelser om semester, gällande för 22,556 arbetare. Enligt den österrikiska lagen om handelsbiträdens arbetsavtal skall årligen efter sex månaders oavbruten anställningstid beviljas en semester av minst 10 dagar, efter fem år av minst 2 veckor och efter femton år av minst 3 veckor utan förlust av lön.

En förhållandevis stor utbredning synes även semesterridén hava erhållit i *Schweiz*. Under år 1910 beviljade sålunda 949 industriföretag semester åt 26,156 arbetare, motsvarande resp. 12 procent av hela antalet företag och 8 procent av samtliga fabriksarbetare. Omkring 97 procent av de semesterberättigade arbetarna behöll sin lön helt, 3 procent delvis. Ca 10 procent av desamma hade en semester av högst 3 dagar, 47 procent av 4—6 dagar och 9 procent över en vecka. Av de inom handel, samfärdsel och förvaltning anställda beräknades ungefär 123,000 personer vara i åtnjutande av semester, vartill komma 7,000 lärningar inom olika arbetsområden.

Frågan om beredande av semester åt arbetare och andra anställda har slutligen varit föremål för behandling inom internationella föreningen för lagstadgat arbetarskydd. Vid sjätte delegerademötet i Lugano den 25—28 september 1910 beslöt föreningen utarbetande av en översikt av den i olika länder gällande lagstiftningen på området jämte statistik i ämnet. Då frågan vid delegerademötet i Zürich den 10—12 september 1912 återupptogs, beslöt föreningen att till sina olika sektioner rikta en hemställan att ingå till vederbörande regeringar med framställningar till komplettering av det vid mötet framlagda utredningsmaterialet.

Då enligt vad ovan anförts gagnet av semestervila synes obestriddigt men det med hänsyn till de svårigheter, som dess genomförande å vissa håll måste möta, och vikten av att för detta genomförande finna bästa möjliga former måste anses önskvärt att vinna en mer ingående kännedom om de erfarenheter och åsikter i ämnet, som förefinnas hos dem, saken närmast angår, vill socialstyrelsen förorda en allsidig utredning av förevarande spörsmål. Vid en sådan utredning borde givetvis medverkan sökas från såväl arbetsgivare och arbetare som andra å förevarande område sakkunniga.

I detta sammanhang vill emellertid styrelsen anmärka, att det i avseende på vissa undersökningar, vilkas utförande uppdragits åt socialstyrelsen och som i likhet med den nu förevarande falla inom området för arbetstidens reglering, nämligen beträffande söndagsvila och nattarbete, från såväl arbetsgivare- som arbetarehåll påyrkats, att för desammas verkställande måtte avvaktas inträdandet av mera normala förhållanden på arbetsmarknaden än de nu rådande.

Även med hänsyn till nu föreliggande fråga synes kunna ifrågasättas, om ej för att undersökningen skall kunna lämna resultat, som äga allmän giltighet och sålunda kunna läggas till grund för en fortsatt utveckling på förevarande område, utredningen borde uppskjutas, till dess någorlunda normala förhållanden återinträtt. Om denna utredning kunde verkställas i samband med de nyss berörda, skulle tydligtvis åtskilliga kostnader och arbeten i avseende å primäruppgifternas insamlande kunna besparas.

I detta ärendes slutliga behandling hava deltagit tjänsteförrättande generaldirektören Huss, byråchefen Bergsten, tjänsteförrättande byråcheferna Molin och Bjurstedt, aktuarien Arnoldsson samt socialfullmäktige von Sydow och Lindqvist.

Stockholm den 18 april 1917.

Underdånigst
Gunnar Huss.

Ivar Arnoldsson.